

РАЗВОЈ И ПЕРСПЕКТИВЕ СРПСКЕ ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ

(Милосав Тешић, Рајна Драгићевић, Ненад Ивановић (ур.),
Српска лексикографија од Вука до данас. Кашалот изложбе, Београд:
Српска академија наука и уметности, Савез славистичких
друштава Србије, 2018, 407 стр.)

Публикација *Српска лексикографија од Вука до данас*, објављена 2018. у издању Српске академије наука и уметности те Савеза славистичких друштава Србије, представља каталог истоимене изложбе, која је реализована као пратећа манифестација у оквиру XVI међународног конгреса слависта, одржаног у Београду од 20. до 28. 8. 2018. године. У ово издање, двојезичног карактера (сви текстови штампани су и на српском и на руском језику), поред *Предговора*, уврштено је 25 прилога, осмишљених у виду информативних прегледа посвећених засебним рјечницима или типовима рјечника. Уредници публикације су Милосав Тешић, Рајна Драгићевић и Ненад Ивановић.

Уредници у *Предговору* (9–19) доносе неколико основних информација о самој изложби, истичући њена три главна циља – историјски, културни и научни, а затим представљају и основне црте ове публикације, наводећи да се она може читати као студија о коријенима, развоју, концепцијама и перспективама српске лексикографије. Појашњава се и сама одредница *српска лексикографија*, садржана у наслову, која може бити схваћена и као скуп рјечника и као скуп гледишта о језику и његовој лексици.

Првих неколико текстова књиге посвећено је посебним рјечничким издањима, почев од Вуковог *Српског рјечника*, који се узима за прекретницу српске лексикографије и граничник између њених главних фаза. Рајна Драгићевић, ауторка прилога о овом рјечнику (21–31), упућује на његов значај, а даје и неколико информација о процесу прикупљања грађе, самој изради *Рјечника*, али и његовом пријему. Наводе се и основ-

¹ sonja.lero@flf.unibl.org

не разликовне црте између првог и другог издања, у погледу броја обрађених ријечи, али и односа према дијалекатској грађи, опсценој лексици, као и присуству турцизама.

Виктор Савић потписује наредни прилог, а он је посвећен Ђури Даничићу и његовом *Рјечнику из књижевних старина српских* (35–46). Аутор освјетљава историјску перспективу настанка овог рјечника, преноси податке о грађи коју је Даничић користио за његово формирање, али илуструје и структуру самих рјечничких чланака и принципе примијенене лексикографске обраде, наглашавајући, при томе, значај ове публикације као првог историјског рјечника једног словенског народа.

Сљедећи рјечник који се представља јесте *Рјечник хрватскога или српскога језика* Југославенске академије знаности и умјетности, а прилог о њему доноси Ана Мацановић (51–61). У тексту се наводе подаци о оснивачима ЈАЗУ и рађању идеје за постојањем једног оваквог рјечника, о раду који је на прикупљању, селекцији и обради грађе обављао Ђура Даничић, о структури рјечничких чланака, као и динамици објављивања различитих томова, почев од 1882. па све до 1976. године. Закључне напомене посвећене су истицању тога да се овај рјечник сматра једним од највећих на свијету, да је свакако најобимније завршено дјело наше лексикографије и незаобилазна литература и у дијахронијским и у синхронијским истраживањима.

Ненад Ивановић заслужан је за прилог наслова *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (65–77), чијих је 20 томова објављено у периоду од 1959. до 2017. године, а у тих 20 томова обрађено је око 230.000 ријечи (од А до П). У прилогу су представљени основни програмски ставови Ј. Стејића о потреби за израдом дескриптивног рјечника српског језика, допуњени и заокружени ставовима С. Новаковића и А. Белића, као и модели прикупљања, обраде и презентовања лексикографске грађе.

Посебан текст посвећен је лексикографском раду у оквиру Матице српске. Ријеч је о прилогу *Лексикографија српског књижевног језика – лексикографски програм у Матици српској* (81–91) Ненада Ивановића и Наташе Миланов, у којем су представљена два битна рјечника – *Речник српскохрватског књижевног језика*, објављен у шест томова у периоду од 1967. до 1976. године, са преко 150.000 обрађених лексема, те једнотомни *Речник српског језика*, објављен 2007. године.

Наредни текстови посвећени су разним типовима рјечничких публикација и рађени су по сличном обрасцу – прво се дефинише дати тип

рјечника и указује се на неке посебности које тај тип одликују, затим се даје историјска перспектива у виду представљања самих почетака, а потом и модерне и савремене фазе у развоју публикација тог типа, уз навођење примјера значајних рјечничких издања и њиховог приступа лексикографској грађи и моделима њеног представљања. Прилог Ненада Ивановића *Ојисни речници савременој српској језика – ауторски при-стипуи* (97–108) упућује на саме почетке српске ауторске лексикографије, припрему државног издања Вуковог *Рјечника* и интервенције Јована Бошковића. Развој ауторске лексикографије илустрован је на примјерима *Речника српскохрватској књижевној језика* Л. Бакотића (1936) и *Речника савременој српскохрватској језика с језичким савешником* М. Московљевића (1. изд. 1966, 2. изд. 1990), док су као примјер савремене лексикографије наведени *Школски речник* (М. Јоцић и В. Васић, (том 1, А–Љ, 1988; том 2, М–По, 1989) и *Речник савременој српској књижевној језика* Ђ. Оташевића (св. 1, а–авункулат, 2005; св. 2, ага–аих, 2008).

Низ наставља текст Татјане Ружин Ивановић *Двојезични речници* (113–124), у којем је представљен историјат српске преводне лексикографије, од појаве првих двојезичних рјечника крајем 18. вијека, преко издвојених примјера модерне лексикографије, за коју се везује име Светомира Ристића, све до прегледа најзначајнијих савремених двојезичних рјечника.

Историјски рјечници тема су текста Александра Милановића (129–137), а међу њима издвајају се Даничићев *Рјечник из књижевних старина српских* (1863–1864), који се може сматрати првим српским историјским рјечником, *Црквенословенски речник* Ј. Живковића и Ј. Живановића (1901), *Речник црквенословенској језика* С. Петковића (1935), *Речник наших старих мера у току векова I–IV* (САНУ, 1961–1974), *Посрбице од Орфелина до Вука*, В. Михајловића (1982–1984), *Огледна свеска Српско-словенској речника јеванђеља* (2007) и многи други.

Снежана Петровић, ауторка прилога *Етимолошки речници* (141–151), посебну пажњу посвећује насловима као што су *Коријени с ријечи-ма од њих пошпалијем у хрватској или српској језику* Ђ. Даничића (1877), те *Етимолошки рјечник хрватској или српској језика* Петра Скока (1971–1974), а осврће се и на публикације настале у оквиру Етимолошког одсека у Институту за српски језик САНУ.

Прегледу најзначајнијих деривационих рјечника посветила се Весна Николић (155–165), истичући рјечник Јосипа Матешића *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen* (1965–1976), затим *Обраћни речник срп-*

скоја језика М. Николића (2000), који означава у правом смислу развој српске деривационе лексикографије, те рјечник организован по принципу творбених гнијезда *Семантичко-деривациони речник српског језика* редактора Даринке Гортан-Премк, Вере Васић, Рајне Драгићевић (2003. и 2006) и *Глосар њворбених форманаца* Данка Шипке (2005).

Публикације посвећене дијалекатској грађи, биле то тематске збирке, појединачни прилози или рјечници, представила је Рада Стијовић у тексту *Дијалекатски речници* (169–185). Издања су распоређена по дијалектима, почев од призренско-тимочког (нпр. *Речник лесковачног јовора* (1984) Б. Митровића), *Речник њвројског јовора* (1987) Н. Живковића), преко косовско-ресавског (нпр. *Речник јовора северне Метихије* (2012) М. Букумирића), смедеревско-вршачког (*Речник радимског јовора* (1989) М. Томића), шумадијско-војвођанског (*Речник српских јовора Војводине* (2000–2010), рађен у оквиру Института за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду и Матице српске) и млађих икавских говора (*Речник бачких Буњеваца* (1990) М. Пеића и Г. Бачлије), па до источнохерцеговачког (*Вуков Српски рјечник и Ускочки речник* (1990) М. Станића) и зетско-сјеничког (*Речник Васојевића* (2014) Р. Стијовић, *Рјечник јовора Зеће* (2010) Ј. Башановић-Чечовић).

Прилог *Терминолошки речници* (189–199) урадио је Владан Јовановић. Он доноси преглед описних (нпр. *Речник књижевних ѡермина* (1992) Д. Живковића, *Орнитолошки речник* (2016) Д. Милорадова, В. Павковића, С. Пузовића, Ј. Рашајског), двојезичних и вишејезичних (нпр. *Српско-енглески и енглеско-српски ѡеолошки речник* (2004) А. Добрић), нормативних (терминолошка база *Евроним*), дијалекатских (нпр. *Фитонимија јуџозајадне Бачке* (1995) М. Шпис-Ђулум), савремених и историјских (*Терминологија код Срба у 18. и 19. веку, матемаѡичка ѡеографија и карѡографија* (2017) И. Бјелаковић) терминолошких рјечника, као и статистички приказ бројности терминолошких рјечника по различитим областима (објављених од 1990. године), према којем је највише терминолошких рјечника из области друштвених наука (35%), затим техничких (24%), природних (16%), те медицине и хуманистичких наука (по 7%).

Фразеолошке рјечнике представиле су Наташа Вуловић и Наташа Миланов у тексту *Фразеолошки речници* (203–213), описујући саме почетке српске фразеографије крајем 18. вијека и објављивање књиге Ј. Мушкатиновића *Приѡиѡ илиѡи ѡо ѡрѡѡому ѡословице, ѡемже сеншенције илиѡи реченија* (1787), затим рад на прикупљању пословица Д. Обра-

довића, Ђ. Даничића и В. Караџића, те развој модерне фразеологије и *Фразеолошки рјечник хрватскога или српскога језика* Ј. Матешића (1982), као и приказ савременог стања на овом пољу, које је обиљежено двама рјечницима Ђ. Оташевића (*Мали српски фразеолошки речник* из 2007. и *Фразеолошки речник српског језика* из 2012. године), а пажња је посвећена и дијалектолошким и двојезичним фразеолошким рјечницима.

Милена Јакић ауторка је прилога *Фреквенцијски речници* (217–228), у којем су приказани *Фреквенцијски речник Марка Миљанова* (1971), рад Института за педагошка истраживања и Института за експерименталну фонетику и патологију говора, *Фреквенцијски речник Тодора Манојловића* (2005), који су приредили А. Костић и П. Милин, *Речник њезије Милана Ракића*, који средином осамдесетих година прошлог вијека издаје В. Павковић, а наглашен је и значај који је развој информационалних система имао кад је ријеч о изради овог типа рјечника.

Наредни прилог посвећен је асоцијативним рјечницима (233–241). Рајна Драгићевић скренула је пажњу на истраживања Смиљке Васић и књигу *Развојне њворне норме у наше деце* (1976), као и на даља истраживања на пољу вербалних асоцијација Слободанке Гашић Павишић (*Слободне асоцијације речи код деце* из 1981. и *Асоцијативне норме за њредшколски узраси* из 1984. године), те на *Асоцијативни речник српског језика* (2005) и *Обратни асоцијативни речник* (2011), чији су аутори П. Пипер, Р. Драгићевић и М. Стефановић.

Ненад Крчић приредио је текст *Синонимски речници* (245–255), у којем је представио два синонимника – *Синоними и сродне речи српско-хрватског језика* М. Лалевића (1974) и *Речник синонима* П. Ђосића и сарадника (2008), али и приступ синонимији у другим рјечницима српског језика.

Тему правописних и граматичких рјечника обрадила је Валентина Илић (259–271), представљајући издања као што су *Није – неџо, речник њџравилности у књижевном језику* Драгутина Костића (1911), *Српски њравоиис за средње школе* М. Петровића (1914), *Правоиис српскохрватског књижевног језика* А. Белића (1923), *Речник језичких недоумица* И. Клајна (1981), *Српски џрамаџички речник* Д. Шипке (2016), те различита издања *Правоииса српскохрватског књижевног језика*, односно *Правоииса српског језика* Матице српске.

Ђорђе Оташевић аутор је два наредна прилога: *Речници страних речи* (275–289) и *Речници нових речи* (293–301). Први је посвећен општим и специјализованим рјечницима који садрже лексику страног по-

ријекла (као што су *Лексикон стираних речи и израза* (1936) М. Вујаклије или *Велики речник стираних речи и израза* (2006) И. Клајна и М. Шипке), њиховом историјату и главним одликама, док су у другом представљени рјечници нових ријечи Ј. Ђирилова (1982) и И. Клајна (1992), као и *Велики речник нових и незабележених речи* Ђ. Оташевића (2004, 2005).

Васа Павковић потписује прилог *Речници језика јисаца* (305–311), у којем је дат преглед публикација *Дојуна Вуковој Рјечника* Л. Костића, *Речник уз целокујна дела Пејтра II Пејровића Њејоша* М. Стевановића и Р. Бошковића (1954), *Речник језика Пејтра II Пејровића Њејоша* М. Вујанић, М. Тешића и М. Одавића, под руководством М. Стевановића (1983), *Речник поезије Милана Ракића* (Матица српска, 1984), *Књижевни појмовник Вука Караџића* Ђ. Костића (1987), *Славенизми у Њејошевим јесничким делима* С. Стијовића (1992), *Речник приповедака Лазе Лазаревића* Браниславе Јелић (2008), а наглашава се и вишеструка корист овакве лексикографске обраде – како за књижевност, тако и за лингвистику.

Јелена Јанковић ауторка је текста *Митолошки и фолклорни речници* (317–325), у којем је писала о публикацијама као што су *Митологија Грка и Римљана* А. Замуровића (1936), *Речник српских народних веровања о биљкама* В. Чајкановића (штампана верзија из 1985), *Српски митолошки речник* Ш. Кулишића, П. Петровића и Н. Пантелића (1970), *Народна религија Срба у 100 појмова* Д. Бандића (1991; 2004) итд.

Ономастичким рјечницима бавио се Неђо Јошић (329–337), у прилогу у којем представља развојни пут ономастичких рјечника, од првобитних пописа ономастичких материјала до публикација какве су *Речник презимена Шајкашке* Г. Вуковић и Љ. Недељков (1983), *Име по зајовести* В. Михајловића (1992) или *Хидронимски систем слива Јужне Мораве* З. Павловић (1994), а Ненад Крцић је приредио прилог *Темајски речници* (341–351), указујући на одлике *Системајској речника српскохрватској језика* Р. Јовановића (1938) и *Темајској речника српској језика* Ђорђа Оташевића (2011–2014).

Весна Николић писала је о рјечницима жаргона и табуизиране лексике (355–365), наводећи да је српска жаргонска лексикографија заступљена са 20 рјечника (15 једнојезичних и 5 двојезичних), те да је први рјечник који би се у ову групу могао сврстати *Полициски речник* Душана Алимпића (1924–1927). Неки од представљених наслова су: *Језик наших шајроваца* Ж. Петровића (1928), *Интелектуално-кочијашки речник* В. Рукавине (1995), *Речник савременој београдској жаргона* Б. Герзића и Н.

Герзић (2002) те *Речник урбане свакодневице. Маске пред лицем времена* С. Ђирковића (2016).

Низ завршава прилогом Ане Барбатесковић *Електронски речници* (369–384), посвећен статичним и динамичним интернет рјечницима, лексичко-семантичкој мрежи Ворднет, рјечницима на компакт-дискетима, лексикографском порталу Расковник, Вики рјечнику и порталу Вокабулар. Електронска лексикографија представљена је као нова грана која се рађа у оквиру српске лексикографије, првенствено захваљујући развоју рачунарских технологија.

Књига *Српска лексикографија од Вука до данас*, коју поред предговорног текста и 25 прилога употпуњених насловницама или појединим страницама из одабраних рјечника чини и списак поменутих публикација са лексикографском грађом (387–407), свакако представља једну систематичну, детаљну, пажљиво осмишљену и подједнако успјешно графички реализовану студију која доноси прегршт информација о самим зачецима и развоју лексикографије, али и о свим њеним перспективама и пољима која се тек отварају.